

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВ В ПРОЦЕСІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. Одним із основних шляхів підвищення якості професійної підготовки майбутніх економістів є державна стандартизація вищої освіти [1]. Державні стандарти вищої освіти визначають перелік професійних умінь, які необхідно сформувати у майбутніх фахівців, а також перелік первинних посад, які може обіймати фахівець після закінчення ВНЗ, і перелік посадових функцій, які він повинен виконувати.

Навчальний процес професійної підготовки майбутніх економістів спрямований, перш за все, на формування системи професійних умінь, і практично не дозволяє сформувати у майбутніх фахівців уміння виконувати соціально-виробничі завдання [2].

Майбутня професійна діяльність економіста у великій мірі пов'язана з суспільним розподілом праці як в межах структурного підрозділу, де він буде працювати, так і в межах організації (підприємства), а також за її межами. Ці обставини висувають перед системою професійної підготовки майбутніх економістів проблему формування вмінь сумісної (колективної) праці. Це обумовлює наявність такої суперечності у професійній підготовці фахівців з економіки підприємств, як суперечність між сумісною (колективною) формою майбутньої професійної діяльності фахівців та індивідуальною формою навчально-пізнавальної діяльності студентів [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науково-методичних публікаціях одним з перспективних напрямів формування у майбутніх фахівців системи сумісної професійної діяльності визначено навчальні ділові ігри [4 - 7]. З багатьох існуючих класифікацій навчальних ділових ігор, що розроблено на сьогодні [4, 7, 8] ознаками спрямованості на майбутню професійну діяльність фахівця з економіки підприємств у повній мірі характеризується класифікація Д.В. Чернілевського та Н.В. Борисової [8]. В основу цієї класифікації покладено дві ознаки:

- наявність моделі (імітації) предмета або процесу професійної діяльності;
- наявність ролей (імітацій), які відповідають посадам професійної діяльності.

У разі одночасної наявності цих двох ознак відповідні навчальні ділові ігри будемо вважати як дидактичні імітаційні ігри. Д.В. Чернілевський та Н.В. Борисова зазначають: "ми дотримуємося визначення дидактичної гри, згідно з яким вона є формою відтворення предметного та соціального змісту професійної діяльності, моделювання систем відношень, характерних для даного виду практики". На відміну від предметного змісту дидактичних ігор, який розроблено достатньо повно для багатьох галузей їх використання [7], соціальний зміст дидактичних ігор (в першу чергу це стосується системи спільної професійної діяльності) розроблено недостатньо повно.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення теоретичних засад формування системи спільної діяльності у майбутніх фахівців з економіки підприємств в процесі їх професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Основу спільної професійної діяльності фахівців складає система індивідуальної професійної діяльності фахівця [9]. Спільна професійна діяльність фахівців характеризується наступними ознаками [10]:

- 1) єдина мета діяльності для всіх учасників;
- 2) спільна мотивація діяльності;
- 3) об'єднання, суміщення або взаємна координація індивідуальних діяльностей фахівців і утворення спільної діяльності як єдиного цілого;
- 4) розподіл єдиного процесу професійної діяльності на окремі функціонально зв'язані операції та їх розподіл між учасниками спільної діяльності;
- 5) узгодження індивідуальних діяльностей учасників (визначення чіткої послідовності операцій у відповідності із заздалегідь визначеною програмою спільної діяльності з урахуванням багаточисельних характеристик діяльності: просторових, часових (темп, інтенсивність, ритмічність) тощо;
- 6) наявність управління спільною діяльністю;
- 7) єдиний кінцевий продукт діяльності;
- 8) єдиний простір і одночасність виконання індивідуальних професійних діяльностей різними фахівцями.

Формування системи спільної діяльності в процесі професійної підготовки майбутніх економістів є одним з головних аспектів соціалізації фахівця. Соціалізація фахівця – це та проблема, яка цілеспрямовано не вирішується у процесі професійної підготовки фахівців у ВНЗ. Ця проблема обумовлюється наявністю такої суперечності у професійній освіті, як суперечність між колективним характером професійної діяльності фахівця та переважно індивідуальним характером навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Соціалізація фахівця у процесі професійної підготовки тісно пов'язана з соціальним пізнанням, соціальним спілкуванням та соціальним впливом в групах [11].

Визначимо соціально-психологічні підгрунтя спільної професійної діяльності з метою врахування їх у процесі професійної підготовки майбутніх економістів. Корінною відмінністю спільної професійної діяльності фахівців від індивідуальної є наявність соціальних ролей (функціонально-рольової структури) у вигляді посадової ієрархії. Основу останньої складають виробничі відносини двох видів: “керівництво – підлеглисть” та “координована взаємодія” [11]. Ця особливість спільної професійної діяльності обумовлює необхідність при розробці дидактичних імітаційних ігор визначати посадову ієрархію і відповідну функціонально-рольову структуру навчальної групи. При цьому необхідно визначити перелік прав та функціональних обов'язків кожному учаснику дидактичної імітаційної гри, а також забезпечити контроль їх виконання та перелік відповідних санкцій у разі неналежного виконання. Психологи зазначають, що прийняття людиною відповідної функціональної ролі є складним процесом, який полягає, перш за все, у заміській ідентифікації – здатності людини уявляти поведінку інших людей, причетних до цієї ролі [11]. Це обумовлює необхідність при застосуванні дидактичних імітаційних ігор враховувати динаміку прийняття учасниками ігор відповідних функціональних ролей. В спільній професійній діяльності можна виділити два основних аспекти [10]:

- 1) власне предметну діяльність;
- 2) сукупність процесів, що встановлюють зв'язки та залежності між учасниками у процесі спільної діяльності та спілкування.

Розглянемо більш детально другий аспект спільної діяльності. Його основу складають два види відношень між учасниками спільної професійної діяльності: безпосередні емоційні відношення між людьми (суб'єкт – суб'єктні відношення) та відношення, які опосередковані спільною професійною діяльністю (суб'єкт – об'єкт –

суб'єктні відношення) [12]. Саме другий вид відношень є найбільш адекватним параметром, який характеризує спільну професійну діяльність. Визначається це тим, що саме розвиток цих відношень є характерним для формування спільної професійної діяльності.

Соціальний характер взаємодії суб'єктів спільної професійної діяльності обумовлює наявність різноманітних стратегій поведінки і соціально-психологічних типів взаємодії. Визначено три типи стратегій соціальної поведінки суб'єктів спільної професійної діяльності [10]:

- сприяння – результативна допомога іншим суб'єктам спільної професійної діяльності у досягненні спільних цілей;
- супротив іншим суб'єктам досягненню спільних цілей;
- ухилення від взаємодії у тих випадках, коли ситуація вимагає взаємодії.

Крім цього дослідники виділяють такі типи соціально-психологічної взаємодії суб'єктів спільної професійної діяльності [11]:

- 1) співпраця у досягненні спільних цілей;
- 2) протиборство та протидія;
- 3) ухилення від взаємодії;
- 4) односпрямоване сприяння;
- 5) односпрямована протидія;
- 6) контрастна взаємодія;
- 7) компромісна взаємодія.

При розробці та проведенні дидактичних імітаційних ігор з фахової підготовки необхідно враховувати наявність визначених потенційних типів стратегій соціальної поведінки та типів соціально-психологічної поведінки суб'єктів спільної професійної діяльності. Це врахування полягає у необхідності здійснення такого управління спільною навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх фахівців економічного профілю і відповідно, наявності таких засобів управління цією діяльністю, які б забезпечили:

- ідентифікацію наявних стратегій соціальної поведінки та типів соціально-психологічної взаємодії суб'єктів спільної навчально-пізнавальної діяльності;
- орієнтацію майбутніх фахівців на реалізацію стратегії сприяння у досягненні спільних цілей та на вибір такого типу соціально-психологічної взаємодії, як співпраця.

Формування системи спільної діяльності у майбутніх фахівців з економіки підприємств пов'язане з груповою динамікою – розвитком майбутнього колективу. Колектив – це спільність, в якій міжособистісні стосунки опосередковані спільною діяльністю, зміст цієї діяльності носить соціально схвалений характер і відповідає загальнолюдським цінностям.

Колектив характеризується таким показником [12]:

- 1) колективна самовизначення – це вибіркове реагування на вплив групи, прийняття думок, які відповідають груповим цілям, і відхилення думок, які цим цілям не відповідають;
- 2) подібність функціонально-рольових очікувань проявляється як спів падання думок і дій з приводу розподілу ролей і характеру поведінки у відповідності з цими ролями серед учасників групи;
- 3) ціннісне – орієнтацій на єдність – це подібність думок, оцінок, позицій з приводу важливих для спільної діяльності подій, фактів тощо;

- 4) дійова групова емоційна ідентифікація – це таке емоційне переживання, при якому емоційні переживання одного суб'єкта активно розділяються іншими суб'єктами;
- 5) адекватне покладання та прийняття відповідності за успіхи та негаразди спільної діяльності.

Наведені показники можуть бути основою для управління процесом створення колективу в процесі формування сумісної професійної діяльності.

Висновки. В результаті проведеного аналізу визначено наступні теоретичні основи формування системи спільної діяльності у майбутніх фахівців з економіки підприємств в процесі їх професійної підготовки:

- ознаки спільної професійної діяльності фахівців;
- функціонально-рольова структура спільної професійної діяльності фахівців;
- стратегії поведінки та соціально-психологічні типи взаємодії суб'єктів спільної професійної діяльності фахівців;
- показники колективного суб'єкту професійної діяльності.

Перспективами подальших досліджень є розробка та дослідження процесу формування системи спільної діяльності у майбутніх фахівців з економіки підприємств засобами дидактичних імітаційних ігор.

Список використаних джерел

1. Освітньо - кваліфікаційна характеристика та освітньо-професійна програма підготовки бакалавра, спеціаліста і магістра напряму 0501 – “Економіка і підприємництво”. – К.: МОН України, 2004. – 105 с.
2. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті. – К.: КНЕУ, 2003. – 298 с.
3. Шерстньова І.В. Система суперечностей у професійній економіко-математичній підготовці майбутніх економістів // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: Зб. наук. пр. – Х.: УІПА, 2007. - Вип. № 16. – С.81 – 85.
4. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: Контекстный подход. – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.
5. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах. – К.: Вища школа, 2004. – 207 с.
6. Трайнев В.А., Матросова Л.Н., Трайнев И.В. Интенсивные педагогические и информационные технологии. Том 2. Теория и методология учебных деловых игр. – М.: Прометей, 2000. – 257 с.
7. Трайнев В.А. Учебные деловые игры в педагогике, экономике, менеджменте, управлении, маркетинге, социологии: методология и практика проведения. – М.: ВЛАДОС, 2005. – 303 с.
8. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.
9. Лазарев М.І., Шерстньова І.В. Концептуальні засади професійної економіко-математичної підготовки майбутніх економістів на основі дидактичних системно-імітаційних ігор // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. – Х., 2007. – Вип. 17. – С.8 – 13.
10. Шевандрин Н.И. Социальная психология в образовании. – М.: ВЛАДОС, 1995. – 544 с.

11. Платонов Ю.П. Основы социальной психологии. – СПб.: Речь, 2004. – 624 с.
12. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Психология. – М.: Академия, 2006. – 512 с.

Шерстньова І.В.

Теоретичні основи формування системи спільної діяльності майбутніх фахівців з економіки підприємств в процесі їх професійної підготовки

У статті проведено аналіз теоретичних основ формування системи спільної діяльності у майбутніх економістів. Визначено ознаки, функціонально-рольову структуру, соціально – психологічні типи взаємодії суб'єктів спільної професійної діяльності фахівців.

Шерстнева И.В.

Теоретические основы формирования системы совместной деятельности будущих специалистов в области экономики предприятий в процессе их профессиональной подготовки

В статье проведен анализ теоретических основ формирования системы совместной деятельности у будущих экономистов. Определены признаки, функционально-ролевая структура, социально-психологические типы взаимодействия субъектов совместной профессиональной деятельности специалистов.

Scherstneva I.

Theoretical Basis of Future Specialists' Mutual Activities in the Field of Enterprise Economics in the Process of Professional Training

The article analyzes the theoretical bases of forming future economists' mutual activities. There have been defined signs, functional role structure, social psychological interaction types for subjects of specialists' mutual professional activities.

Стаття надійшла до редакції 19.12.2007 р.